

บทสรุปและขอเสนอแนะ

อุเทนคำฉันท์ เป็นผลงานชิ้นเอกของพระยาอิศรานุภาพ (อัน) กวีผู้มีชื่อเสียงผู้หนึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระราชประวัติตอนหนึ่งของพระเจ้าอุเทน ผู้ครองเมืองโกสัมพีสมัยอินเดียดำรงราชสมบัติ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปเจ้าว่า ภายหลังได้เปลี่ยนใจหันมานับถือพระพุทธศาสนาตามพระนางสามาวดี พระอัครมเหสีองค์หนึ่ง เมืองโกสัมพีแห่งแคว้นวังสะในรัชสมัยของพระเจ้าอุเทนนั้น เจริญรุ่งเรืองเป็นที่เลื่องลือไปไกลมาก

วรรณคดีคำฉันท์เรื่องนี้ มีที่มาจากเรื่องพระนางสามาวดี ในพระชันษภักฎฎกกา ภาค ๒ เติมเป็นนิทานธรรมและนิทานชาดก ซึ่งพระอรชรกถาจารย์เข้าใจว่าจะเป็นพุทธโฆษาจารย์แต่งขึ้น เพื่อใช้เป็นนิทานอุทานหรือประกอบการสอนพระธรรมคาถาที่ว่า "อุปัปมาโท อมคิ บท" คือ ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย ในอุปัปมาท วรรค วรณนา ชุบทกนิกาย

จุดมุ่งหมายสำคัญที่ พระยาอิศรานุภาพ (อัน) แต่งอุเทนคำฉันท์ คือ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๔ เพื่อสั่งสอนและเผยแพร่พระธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อหวังบุญกุศลในการแต่ง และเพื่อแสดงความสามารถในทางกวี เรื่องนี้มีลักษณะการแต่งบทไหว้ครูที่แปลกกว่าวรรณคดีอื่น ๆ คือ นอกจากจะไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตามแบบแผนของการแต่งแล้ว ยังมีกรไหว้พระอุปัชฌาย์ และนำเอาเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นว่า การไต่ขางเผือกมาสู่พระบารมีมากล่าวสวดตีไว้ด้วย ในฐานที่อุเทนคำฉันท์เป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนา สารสำคัญของเรื่องจึงอยู่ที่การสั่งสอนให้ทำดี ละเว้นความชั่ว โดยเฉพาะเน้นหนักเรื่องกฎแห่งกรรมและความไม่ประมาท

ลักษณะเด่นที่สุดของอุเทนคำฉันท์ คือ สุนทรียภาพทางภาษา อันเกิดจากความสามารถและความพิถีพิถันในการ เลือกใช้ถ้อยคำและภาษาเป็นพิเศษ จะเห็นได้ว่าทุกถ้อยคำที่กวินนำมาใช้นั้น ล้วนแต่เป็นถ้อยคำที่กะทัดรัด แปลก ใหม่ มีความหมายเด่น ให้อารมณ์ความรู้สึกสะเทือนใจสูง และให้จินตภาพอย่างคึกคัก มีการเล่นคำ เล่นสัมผัส ซึ่งมีทั้งสัมผัสสระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์อย่างแพรวพราวทุกบททุกตอน ไวยากรณ์และบทเปรียบเทียบกับทั้งที่คล้ายกับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ และไวยากรณ์ที่คิดขึ้นเอง ซึ่งค่อนข้างแปลกใหม่ ชวนให้ทึ่งสนใจยิ่ง นอกจากนี้กวียังมีความสามารถเป็นพิเศษ คือ การแต่งกลบท การแต่งคำประพันธ์ประเภทนี้ค่อนข้างยาก เพราะมีข้อบังคับและกลวิธีการสัมผัสพิเศษซึ่งค่อนข้างยุ่งยาก ซับซ้อน แต่พระยาอิศรานุภาพ (อัน) ก็สามารถแต่งได้หลายชนิดอย่างถูกต้องและเพราะหญิงยิ่ง ทั้งนี้เพราะกวีสามารถเลือกสรรการใช้ถ้อยคำได้อย่างประณีต เหมาะกับเหตุการณ์และเนื้อเรื่องเป็นพิเศษ แสดงถึงความเชี่ยวชาญในคันศิลปะการประพันธ์อันยอดเยี่ยมของกวี ความสามารถดังกล่าวนี้เป็นอสังการอย่างหนึ่งที่ช่วยเสริมให้วรรณคดีคำฉันท์เรื่องนี้ มีลักษณะเด่นไม่แพ้วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ

กล่าวได้ว่า อุเทนคำฉันท์มีความดีเกินทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบ กล่าวคือ ด้านเนื้อหา อุเทนคำฉันท์เป็นนิทานชาดก มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ข้อคิดเรื่องการปฏิบัติตน การทำใจให้เป็นสุข การไม่เบียดเบียนหรืออิจฉาริษยาผู้อื่น มีการสอดแทรกข้อธรรมะต่าง ๆ ตลอดเรื่อง จึงเป็นหนังสือที่ช่วยยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น ผลคือทำให้ชีวิตและสังคมเป็นสุข ด้านรูปแบบ คำฉันท์เรื่องนี้ก็เพียงพร้อมด้วยศิลปะการประพันธ์อันสูงส่ง จึงไม่น่าแปลกที่วรรณคดีเล่มนี้ได้รับการยกย่องว่า เป็นคำฉันท์ชั้นเยี่ยมเล่มหนึ่ง จนผู้แต่งได้รับพระราชทานรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นเงินสด ๔ ชั่ง ซึ่งนับเป็นเกียรติประวัติแก่ชีวิตและวงศ์ตระกูลของผู้แต่งอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารวบรวมคดีเรื่องอุเทนคำฉันท์ ผู้วิจัยได้ข้อคิดใคร่จะเสนอแนะต่อ
ผู้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป คือ

๑. ยังมีบทวินิพนธ์ของพระยาอิศรานุภาพ (อัน) อีกหลายเรื่อง ที่ควรแก่การ
หยิบยกมาศึกษาพิจารณา
๒. ยังมีวรรณคดีไทยอีกหลายเรื่อง ที่มีความสัมพันธ์กับวรรณคดีบาลีและสันสกฤต
ซึ่งควรแก่การศึกษาวิจัย เช่น เรื่อง ศกุนตลา ศาวีตรี และ พระปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น
งานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงการแนะนำให้รู้จัก และตระหนักถึงคุณค่าของอุเทนคำฉันท์
เท่านั้น แท้จริงแล้วยังมีวรรณคดีใหญ่ ๆ อีกหลายเรื่อง สมควรที่ผู้อ่านทั้งหลายจะได้ศึกษา
ค้นคว้าต่อ เพื่อช่วยกันรกรงโลงศิลปะวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่สืบไป.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย